

<http://dx.doi.org/10.16926/eat.2017.06.14>

ks. Michał BORDA

e-mail: m.borda@sosnowiec.opoka.org.pl

Afiliacja : Instytut Teologiczny Księży Misjonarzy w Krakowie

Bożena MARZEC

e-mail: bmarzec@wsb.edu.pl

Afiliacja: Wyższa Szkoła Biznesu w Dąbrowie Górniczej

Rola rodziny, nauczyciela i przedszkola w kształtowaniu postaw dzieci na podstawie badań ewaluacyjnych

---

Jak cytować [how to cite]: Borda, M., Marzec, B. (2017). Rola rodziny, nauczyciela i przedszkola w kształtowaniu postaw dzieci na podstawie badań ewaluacyjnych. *Edukacyjna Analiza Transakcyjna*, 6, 239–253.

Streszczenie

Autorzy artykułu podejmują próbę ukazania roli środowisk wychowawczych w kształtowaniu postaw dzieci. W tym celu – przez pryzmat wyników ewaluacji zewnętrznej – analizują wpływ rodziny, nauczyciela i przedszkola na dziecięce wybory. Ewaluacja zewnętrzna jest bowiem skutecznym narzędziem umożliwiającym dokonanie obiektywnej oceny. Refleksji towarzyszy nauczanie papieża Franciszka, w tym zakresie zaczerpnięte z *Evangelii gaudium*, *Amoris laetitia* oraz z przemówień wygłoszonych w czasie spotkań ze środowiskami oświatowymi. Autorzy w podsumowaniu proponują, by współczesna edukacja służyła integralnemu humanizmowi. Owocny humanizm winien być budowany na kulturze dialogu, by zasiewać prawdziwą nadzieję. Człowiek nie może bowiem żyć bez nadziei, a edukacja rodzi nadzieję.

Słowa kluczowe: rodzina, nauczyciel, przedszkole, ewaluacja zewnętrzna, postawy.

Pierwszymi nauczycielami, którzy pomagają dziecku w identyfikowaniu emocji, ich akceptacji oraz wiązaniu z sytuacjami społecznymi, są rodzice. To, co mówią bezpośrednio do dzieci, jak się w stosunku do nich zachowują, jak sobie radzą z własnymi emocjami i wzajemnie okazują uczucia, wpływa na kształtowanie dziecięcego świata emocji. Od początku pontyfikatu problematyka rela-

cji rodzicielsko-dziecięcych obecna jest również w nauczaniu papieża Franciszka. W adhortacji *Evangelii gaudium*, ogłoszonej wkrótce po wyborze na głowę Kościoła katolickiego, papież podkreślił: „Nie możemy również ignorować, że w ostatnich dziesięcioleciach nastąpiło załamanie w pokoleniowym przekazie wiary chrześcijańskiej wśród ludu katolickiego. Nie można zaprzeczyć, że wielu czuje się rozczarowanych i przestaje utożsamiać się z tradycją katolicką, że wzrasta liczba rodziców, którzy nie chrzczą dzieci i nie uczą ich modlitwy, a także istnieje pewne odejście do innych wspólnot wiary. Oto niektóre przyczyny tego załamania: brak przestrzeni dialogu w rodzinie, wpływ środków przekazu, relatywistyczny subiektywizm, niepokonany konsumizm nakręcający rynek, brak towarzyszenia duszpasterskiego najbardziej ubogim, brak serdecznego przyjęcia w naszych instytucjach oraz nasza trudność w przywróceniu mistycznego przyjęcia wiary w różnorodnej scenerii religijnej” (2013, nr 70). Kolejne lata papieskiego pontyfikatu obfitują w liczne wystąpienia na omawiany temat. Celem artykułu jest ukazanie roli środowisk wychowawczych w kształtowaniu postaw dzieci. Autorzy – przez pryzmat wyników ewaluacji zewnętrznej – podejmują analizę wpływu rodziny, nauczyciela i przedszkola na dziecięce wybory. Refleksji towarzyszyć będzie nauczanie papieża Franciszka.

Dziecięcy świat emocji

B. Smykowski stwierdza: „Dzieci uczą się identyfikowania i nazywania emocji dzięki doświadczeniom w codziennych kontaktach, kiedy rodzice nazywają emocję [...] przeżywaną aktualnie przez dziecko. Obserwują reakcje rodziców na przejawy przeżywanych emocji i na tej podstawie uczą kontrolować formę ekspresji” (2005, s. 194). Wyrażając pozytywne emocje, rodzice modelują właściwe sposoby reagowania dzieci na wydarzenia czy innych ludzi. Ci, którzy ujawniają emocje negatywne, wpływają na ich wzmacnianie u dzieci.

Według N. Eisenberga, R.A. Fabesa i S. Losoya, wpływy rodzicielskie dzielą się na bezpośrednie i pośrednie. „Bezpośrednie wpływy socjalizacyjne stanowią intencjonalne rodzicielskie próby wpływu na emocjonalne zachowania dziecka” (1999, s. 253). Instruowanie lub uczenie dzieci odpowiednich sposobów wyrażania emocji może być przykładem wpływów bezpośrednich. Stwierdzono, że „dzieci zachęcane przez swych rodziców do wyrażania emocji w sposoby akceptowalne społecznie, są zazwyczaj dziećmi empatycznymi i ekspresyjnymi emocjonalnie” (Brenner, Salovey, 1999, s. 307).

Czas, jaki rodzice spędzają z dzieckiem, w dużym stopniu wpływa na rozwój regulacji emocjonalnej, najlepszym natomiast sposobem jego socjalizacji są rozmowy. Właśnie z rozmów między dorosłymi dzieci czerpią informacje o emocjach: „stanowią istotny kontekst rozwoju w zakresie rozumienia świata emocji, jak również nabywania skutecznych sposobów ich regulacji” (Stępień-

-Nycz, 2012, s. 6). Rozmowy uświadamiają dziecku przeżywane emocje i pozwalają je zrozumieć, poszerzają zasób słownictwa w tym zakresie, uczą empatii oraz wyjaśniają przyczyny ich powstawania oraz ewentualne konsekwencje.

W opinii P.L. Harrisa, „Częste rodzinne rozmowy mogą zachęcać dzieci do dyskusji o emocjach, zwiększając ich rozumienie i umiejętność wczuwania się w odmienny punkt widzenia” (2005, s. 364). Rozwój emocjonalnych kompetencji u dziecka kształtuje się podczas rozmów z rodzicami. Rodzice uświadamiają im własne emocje, pozwalając je zrozumieć. W efekcie dzieci, z którymi rodzice często rozmawiają na temat emocji, posiadają zdolność rozumienia różnych ich aspektów. Z kolei dzieci, które rzadko uczestniczą w tego typu rozmowach, pozbawione są treningu emocjonalnego, a przez to nie rozumieją własnych przeżyć.

Pośrednie wpływy socjalizacyjne rodziców polegają na ukrytych próbach modyfikacji zachowań emocjonalnych dzieci. Może się to odbywać poprzez obserwację, w jaki sposób rodzice wyrażają swoje emocje. Biorąc przykład z dorosłych, dzieci rozpoznają różne rodzaje emocji i uczą się odczytywania ich znaczeń oraz stosowania adekwatnie do sytuacji. Atmosfera domu rodzinnego, nastroje w nim panujące w dużej mierze zależą od sposobu wyrażania emocji, zarówno pozytywnych, jak i negatywnych oraz wrażliwości rodziców na emocje okazywane przez dziecko (Marzec, Rostańska, 2016, s. 74–80).

Na rozwój emocjonalny dziecka w dużej mierze wpływa nie tylko to, jak rodzice zachowują się w stosunku do niego, jakiego używają słownictwa, ale przede wszystkim sposób okazywania uczuć oraz radzenia sobie z własnymi emocjami. Dzieci, które wyrastają w atmosferze pozytywnej emocjonalności, odznaczają się postawą prospołeczną i zwykle mają wysoką samoocenę. Jeśli rodzice umieją regulować swoje emocje i charakteryzuje ich empatia, to istnieje duże prawdopodobieństwo, że te same cechy przejmą ich dzieci.

Według P.L. Harrisa, „Sposoby, jakimi rodzice sterują swym gniewem i konfliktami, mogą wpływać – w procesie pośredniej obserwacji – na rozwój strategii regulacji emocjonalnej u ich dzieci” (2005, s. 306). Jeśli rodzice tłumią swoje emocje, to ich dzieci będą postępowały w taki sam sposób. Jeżeli dzieci są świadkami konfliktów rodzicielskich z użyciem przemocy, to one również będą rozwiązywały konflikty przy pomocy agresji fizycznej, a więc strategii nieprzystosowawczej. Papież Franciszek w *Amoris laetitia* pisał: „Sam Jezus [...] znał niepokoje i napięcia rodzin, włączając je do swoich przypowieści: od sytuacji, kiedy dzieci opuszczają swoje domy, aby spróbować przygód (por. Łk 15, 11–32), aż po trudnych synów, których zachowania nie sposób wyjaśnić (por. Mt 21, 28–31) lub ofiary przemocy (por. Mk 12, 1–9)” (2016, nr 21).

W literaturze przedmiotu mówi się również o socjalizacji w znaczeniu religijnym. Dziecko katechizowane w wieku przedszkolnym, posiadając zdolność do identyfikowania się i naśladowania, stara się uczestniczyć – choć jeszcze bezkrytycznie – w życiu religijnym znaczących dla niego osób. Procesy identy-

fikowania się i naśladownictwa w przypadku życia religijnego nazywane są procesami socjalizacji religijnej (Osewska, 2005, s. 300–301). Socjalizacja ta wiąże się zazwyczaj z obrazem religijności osób dorosłych. Rodzice, opiekunowie, dziadkowie, wychowawcy czy katecheci odgrywają w tym kontekście zasadniczą rolę (Kobiałka, 2006, s. 276).

Od środowiska rodzinnego, w którym wychowuje się dziecko, w dużej mierze zależy rozwój jego kompetencji emocjonalnych. Stopień uświadomienia sobie przez dziecko własnych emocji, ich rozumienie, a także postawy wobec innych ludzi zależą od postaw rodziców.

W kontaktach społecznych kluczowa jest umiejętność radzenia sobie z własnymi i cudzymi emocjami. Z uwagi na możliwość doświadczania mechanizmów życia społecznego bardzo ważne jest uczęszczanie przez dziecko do przedszkola. Wiąże się to ze zmianą trybu życia, nowymi zadaniami związanymi z funkcjonowaniem w grupie przedszkolnej, co z kolei może skutkować większym napięciem emocjonalnym.

Dojrzałość emocjonalna nauczyciela wychowawcy

Wpływ nauczyciela na rozwój dzieci odbywa się poprzez przekazywanie treści programowych, ale nie tylko. Również, a może przede wszystkim, poprzez osobowość i zachowania, „musi w repertuarze swych kompetencji profesjonalnych osiąść sprawność uwzględniania emocji w procesie wychowawczym” (Przybylska, 2006, s. 87). Chcąc wygezwakować od dzieci właściwe wykorzystanie kompetencji emocjonalnych, nauczyciel sam musi je stosować.

Bardzo ważną rolę w procesie wychowania powinni również odegrać nauczyciele religii. Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na podstawowe cechy nauczycielskie osobowości dojrzałego katechety. Są nimi: gruntowna wiedza, żywa inteligencja, uporządkowany i jasny umysł, opanowanie wymowy, umiejętność przekazywania wiedzy, podzielność uwagi i intensywne przeżywanie wartości. Bardzo ważne są również cechy pedagogiczne katechisty wieku przedszkolnego. Składają się na nie: takt pedagogiczny, znajomość wychowanków, życzliwość, autorytet, chęć wpływania na dzieci, kontaktowość i twórcze nastawienie. Sprawą fundamentalną są cechy katechetyczne, którymi winien charakteryzować się głosiciel Ewangelii radości. Należą do nich: żywa wiara, świadomość pośredniczenia, specjalistyczne przygotowanie i dawanie świadectwa (Borda, 2015, s. 22).

Kompetencje emocjonalne pozwalają nauczycielowi na regulowanie doświadczeń oraz prawidłową wymianę interpersonalną. „Stosując podejście opierające się na kompetencjach emocjonalnych, umie nawiązać pozytywne relacje z dziećmi i przełamywać ich ograniczenia oraz kształtować pozytywne postawy do nauki” (Madalińska-Michalak, Górska, 2012, s. 115).

W związku z powyższym rysują nam się cechy nauczyciela, które powinien ten posiadać, chcąc właściwie wpływać na rozwój kompetencji emocjonalnych dziecka. Przede wszystkim winien być kompetentny emocjonalnie; posiadać wiedzę o rozwoju emocjonalnym i umieć ją wykorzystać do zrozumienia dzieci i skutecznego ich motywowania; reagować na emocjonalne komunikaty płynące od dziecka, zauważać je, diagnozować, analizować, a następnie wspierać jego rozwój; angażować podopiecznych w rozmowy na temat przeżywanych przez nich emocji; stosować otwarty styl komunikacji, który ułatwia przedszkolakom poznawcze opracowanie własnych przeżyć, lepsze ich zrozumienie, samodzielne poszukiwanie rozwiązań, jak sobie radzić z negatywnymi emocjami w przyszłości; wzbudzać pozytywne emocje, mobilizować ich do podejmowania różnych zadań; eliminować sytuacje odznaczające się wysokim poziomem odczuwanego przez nie lęku; stwarzać możliwości odnoszenia przez podopiecznych sukcesów i doznawania płynących z nich satysfakcji; tworzyć ciepły klimat emocjonalny i redukować lęk przed niepowodzeniem; umieć zapewnić dzieciom warunki, w których będą w stanie rozpoznawać, nazywać, wyrażać swoje emocje w odpowiedni sposób i właściwie nimi zarządzać; rozpoznawać, jakie emocje dziecko odczuwa, jak silne one są i dlaczego je okazuje; wykorzystywać swoje umiejętności interpersonalne do rozpoznawania i zrozumienia własnych emocji i emocji dzieci oraz efektywnie nimi zarządzać; a także budować pozytywne relacje z dziećmi i dorosłymi (Grzeszkiewicz, 2015, s. 152–153). Papież Franciszek podkreśla w tym kontekście, że

Nauczyciele pierwsi muszą być otwarci na rzeczywistość [...] mieć umysł zawsze otwarty na uczenie się! Bowiem jeśli jakiś nauczyciel nie jest otwarty na uczenie się, nie jest dobrym nauczycielem, i nie budzi też zainteresowania; młodzież orientuje się, ma „no-sa”, i pociągają ją nauczyciele, którzy mają umysł otwarty, „niepełny”, którzy szukają czegoś „więcej”, i tak „zarażają” tą postawą uczniów (2014, s. 44).

Świat emocji dziecka jest ściśle związany z prezentowanymi przez nie postawami. Źle ukształtowany może prowadzić do nieprawidłowych zachowań, jak również braku akceptacji dla powszechnie obowiązujących norm. W takich sytuacjach nauczyciele i rodzice korzystają z pomocy poradni psychologiczno-pedagogicznych.

Znaczenie współpracy przedszkola z poradniami psychologiczno-pedagogicznymi dla kształtowania postaw dzieci

W zakresie zdrowia i prawidłowego rozwoju psychofizycznego dzieci przedszkole podejmuje stosowne działania profilaktyczne poprzez właściwe działania opiekuńcze i korekcyjne. W przedszkolach przestrzegane są prawa dziecka. Pracownicy troszczą się o zaspokojenie ich potrzeb. Poczynając od tych podstawowych, fizjologicznych (głód, pragnienie), poprzez bezpieczeństwo

(pewność, stałość, zależność, opieka, wolność od strachu i lęku, ład i porządek), afirmację (miłość, czułość, przynależność), aż po szacunek do siebie i innych, osiągnięcia, uznanie, akceptację, sukces i poznanie. Do zadań wszystkich pracowników przedszkola należy zapewnienie bezpieczeństwa w pomieszczeniach przedszkolnych i poza jego terenem. Jest to wymóg określony prawem. Istotnym elementem pracy nauczycieli jest dążenie do wyrównywania szans edukacyjnych swoich wychowanków i umożliwienie im równego startu w szkole. W tym celu przeprowadzana jest diagnoza dzieci, a jej wyniki konsultowane są z rodzicami i pracownikami poradni pedagogiczno-psychologicznej. Chronią najmłodszych przed agresją i patologią społeczną, a dyrektorzy wspomagają dzieci znajdujące się w trudnej sytuacji materialnej i rodzinnej.

Przedszkola prowadzą również działania w dziedzinie profilaktyki prozdrowotnej. Dla dzieci, którym potrzebna jest pomoc i wsparcie z przyczyn rozwojowych, organizowane są różne formy opieki i pomocy. Przedszkole prowadzi w tym zakresie pomoc psychologiczno-pedagogiczną, zgodnie z *Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach* (Dz.U. 2010, nr 228, poz. 1487) oraz zgodnie z wymogami aktualnego rozporządzenia w sprawie podstawy programowej. Omawiana pomoc dochodzi mocno do głosu również w najnowszym *Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej* (Dz.U. 2017, poz. 356).

Pomoc psychologiczno-pedagogiczna udzielana dziecku w przedszkolu polega na rozpoznawaniu i zaspokajaniu indywidualnych potrzeb rozwojowych oraz edukacyjnych dziecka, jak również identyfikowaniu jego osobistych możliwości psychofizycznych, wynikających w szczególności z niepełnosprawności, niedostosowania społecznego, zagrożenia niedostosowaniem społecznym, szczególnych uzdolnień, specyficznych trudności w uczeniu się, zaburzeń komunikacji językowej, choroby przewlekłej, sytuacji kryzysowych lub traumatycznych, niepowodzeń edukacyjnych, zaniedbań środowiskowych, związanych z sytuacją bytową ucznia i jego rodziny, sposobem spędzania czasu wolnego, kontaktami środowiskowymi, trudności adaptacyjnych, związanych z różnicami kulturowymi lub ze zmianą środowiska edukacyjnego, w tym związanych z wcześniejszym kształceniem za granicą. Pomoc psychologiczno-pedagogiczną organizuje dyrektor przedszkola natomiast udzielają jej nauczyciele i specjaliści wykonujący w przedszkolu zadania z zakresu pomocy psychologiczno-pedagogicznej, w szczególności: psychologzy, pedagodzy i logopedzi. Pomoc psycho-

logiczno-pedagogiczna jest organizowana i udzielana we współpracy z rodzicami (prawnymi opiekunami) dzieci, pracownikami poradni psychologiczno-pedagogicznych i poradni specjalistycznych, placówkami doskonalenia nauczycieli, innymi przedszkolami, szkołami i placówkami oraz organizacjami pozarządowymi i innymi instytucjami działającymi na rzecz rodziny, dzieci i młodzieży. Pomoc psychologiczno-pedagogiczna w przedszkolu udzielana jest z inicjatywy: rodziców (prawnych opiekunów) dziecka, nauczyciela prowadzącego zajęcia z dzieckiem, poradni psychologiczno-pedagogicznej, w tym poradni specjalistycznej, asystenta edukacji romskiej i nauczyciela wspierającego.

W przedszkolu pomoc psychologiczno-pedagogiczna może przyjąć formę:

- zajęć specjalistycznych: korekcyjno-kompensacyjnych, logopedycznych, socjoterapeutycznych oraz innych zajęć o charakterze terapeutycznym,
- porad i konsultacji,
- zajęć rozwijających uzdolnienia.

Natomiast pomoc rodzicom realizowana jest w formie porad, konsultacji, warsztatów i szkoleń.

Oprócz pomocy psychologiczno-pedagogicznej nauczyciele przedszkoli organizują pracę stymulacyjno-wyrównawczą, której formy i zakres ustalane są przez poszczególnych nauczycieli grup w oparciu o plan pracy indywidualnej. Ponadto konsultują się z pracownikami poradni psychologiczno-pedagogicznej oraz specjalistami (np. laryngolog, ortopeda, psycholog, logopeda, rehabilitant), do których kierowane są dzieci wymagające wsparcia z ich strony. Nauczyciele także do pracy z dziećmi angażują rodziców.

Opiekunowie dzieci mają okazję do wzbogacania swojej wiedzy i umiejętności także w trakcie warsztatowych zajęć psychoedukacyjnych prowadzonych w ramach „Mini szkoły dla rodziców” oraz prelegentów zapraszanych na spotkania grupowe. Wychodząc naprzeciw oczekiwaniom rodziców, część tych zajęć prowadzona jest na terenie przedszkola przez nauczycieli zatrudnionych w danej placówce oraz przez specjalistów z zewnątrz lub w innych instytucjach i stowarzyszeniach działających na rzecz wsparcia rodziny oraz rozwoju i wychowania dzieci (Herman, 2012, s. 67–74).

Zgodnie z rozwojem psychofizycznym dziecka przedszkolnego jego naturalnym środowiskiem wychowawczym jest rodzina. Podkreślił to papież Franciszek w najnowszej adhortacji apostołskiej: „[...] jednym z podstawowych wyzwań, stojących przed dzisiejszymi rodzinami, jest z pewnością sprawa wychowania, która stała się jeszcze trudniejszą i złożoną z powodu obecnej rzeczywistości kulturowej” (2016, nr 84). Przedszkole pełni funkcję wspomagającą. Działania wychowawcze przedszkola opierają się na opracowywanych wspólnie przez rodziców i nauczycieli programach wychowawczych, dostosowanych do potrzeb każdej placówki (Marzec, Borda, 2017, s. 95–105).

Zasadniczy wpływ na charakter oddziaływań wychowawczych ma program wychowawczy przedszkola. Ma on na celu wspieranie rodziców w rozwoju ich

dziecka oraz pomoc wychowankowi w odkrywaniu świata wartości. Poprzez realizację programu przedszkole stwarza warunki umożliwiające dziecku kształtowanie poczucia wartości. Wpływa na odkrywanie prawd naturalnych (prawo do życia, rozwoju, myślenia, suwerenności, godności, wolności i miłości). W przedszkolu dzieci uczone są pozytywnych zachowań wobec wartości, jaką jest życie, szacunku dla każdego człowieka, niezależnie od wieku i płci. Promuje się zachowania, które uwzględniają szacunek dla innych. Tworzone są sytuacje problemowe i motywujące dzieci do ich rozwiązywania. Wychowankowie wdrażani są do zachowania zdrowego stylu życia.

Wychowawcy wskazują swoim podopiecznym możliwości i sposoby poznania otaczającej rzeczywistości oraz pomagają im w samoocenie zachowania. Uczą dociekliwości poznawczej oraz samodzielного myślenia i wyrażania myśli. Pomagają dziecku w budowaniu pozytywnego obrazu własnego Ja. Tworzą okazje do: dyskusowania, negocjowania, dochodzenia do kompromisu. Zapewniają dzieciom warunki potrzebne do urzeczywistniania się prawa do godności, rozwoju osobowości poprzez własny przykład, współdziałania w grupie, ponadto literaturę, zabawę i inne dostępne środki. Zapoznają dzieci i rodziców z *Konwencją o prawach dziecka* przyjętą przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w dniu 20 listopada 1989 r. (Dz.U. z dnia 23 grudnia 1991 r.). Wprowadzają je w świat wartości uniwersalnych: dobro, prawda, miłość, piękno. Kształtują umiejętność dokonywania odpowiednich wyborów. Pomagają w osiąganiu przez dziecko wyznaczonych celów. Poznają i tworzą wraz z dziećmi zasady współżycia w grupie (kontrakty grupowe). Organizują sytuacje edukacyjne, zabawy, gry, zajęcia, które umożliwiają poznanie i wyrażanie własnych uczuć, rozwój empatii oraz rozpoznawanie uczuć osób z najbliższego otoczenia. Poprzez zajęcia otwarte, uroczystości, kontakty indywidualne i okazjonalne wzmacniają więź uczuciową z rodziną. Pielęgnują i podtrzymują tradycje rodzinne i kulturowe.

Działania przedszkola w zakresie edukacji, wychowania i opieki normowane są przez podstawę programową wychowania przedszkolnego. Systematyczna i planowa realizacja treści poszczególnych obszarów podstawy wpływa na jakość pracy placówki. Obiektywnie opisuje to ewaluacja jako badanie zewnętrzne.

Wspomaganie rozwoju dzieci poprzez współpracę z poradniami psychologiczno-pedagogicznymi w wynikach ewaluacji zewnętrznej

Warto w tym miejscu przyjrzeć się jakości oraz skuteczności współpracy specjalistycznych poradni w dziele wspomaganie rozwoju dzieci. Ewaluacja wewnętrzna jest skutecznym narzędziem umożliwiającym dokonanie obiektywnej oceny. Dokonano jej, w omawianym temacie, na obszarze całej Polski od stycz-

nia 2010 r. do 31 sierpnia 2015 r. W niniejszym artykule wykorzystano metodę badań empirycznych ilościowych – analizę dokumentów, które zostały wytworzone w procesie ewaluacji zewnętrznej. Należy jednak zaznaczyć, że materiał ten nie jest powszechnie dostępny, a tym samym nie jest szeroko wykorzystywany w pracach badawczych.

Obszarem badania, jaki poddano analizie podczas ewaluacji zewnętrznej w ramach wymagania „Przedszkole wspomaga rozwój dzieci, z uwzględnieniem ich indywidualnej sytuacji”, było: „Przedszkole współpracuje z poradniami psychologiczno-pedagogicznymi”. Badanie opierało się na przeprowadzonych ankietach, wywiadach indywidualnych i grupowych z dyrektorami, nauczycielami, rodzicami oraz partnerami przedszkoli.

W ankiecie skierowanej do nauczycieli wzięło udział 511 respondentów. Poproszono ich, aby wymienili instytucje, z którymi współpracują w zakresie poradnictwa i pomocy dzieciom. W ich odpowiedziach zostały wskazane: poradnie psychologiczno-pedagogiczne, ośrodki pomocy społecznej, kuratorium oświaty, przychodnie zdrowia, policja, straż pożarna, straż miejska, Szpital Plusowego Misia, Fundacja „Wiewiórki Julii”, Fundacja „Okno”, Rzecznik Praw Dziecka, specjaliści zatrudnieni w przedszkolu (pedagog korekcyjny, logopeda), Sąd Rodzinny, kurator sądowy.

Na to samo pytanie odpowiedziało w ankiecie 910 dyrektorów, wskazując jednocześnie, na czym ta współpraca polega. Z uzyskanych danych wynika, że przedszkola współpracują z:

- poradniami psychologiczno-pedagogicznymi: udzielana jest pomoc dzieciom i rodzicom poprzez: konsultacje psychologiczne i logopedyczne, przesiewowe badanie słuchu i wzroku; diagnoza i terapia psychologiczna, pedagogiczna, logopedyczna, ocena rozwoju ruchowego; poradnictwo i psychoedukacja dla rodziców; pomoc interwencyjna w grupie przedszkolnej, realizacja wczesnego wspomaganie rozwoju dzieci; prowadzenie prelekcji dla rodziców i rad szkoleniowych dla nauczycieli;
- rejonowymi szkołami podstawowymi: badanie losów absolwentów; wspólne zajęcia: lekcje, uroczystości, imprezy; spotkania w przedszkolu kadry kierowniczej, nauczycieli i rodziców ze szkół z naszymi rodzicami i nauczycielami; prezentacja szkół, analiza podstawy programowej wychowania przedszkolnego i klasy pierwszej, integracja; modyfikacja działań w celu osiągnięcia przez dzieci dojrzałości szkolnej;
- organami prowadzącymi przedszkola: ulgi dla rodzin wielodzietnych w opłacie za godziny zrealizowane ponad podstawę programową;
- centrami pomocy rodzinie: refundacja kosztów żywienia dzieci w przedszkolu;
- instytucjami samorządowymi (np. policja, straż pożarna, straż miejska, ratownictwo medyczne) wspomaganie dzieci w nauce właściwych i bezpiecz-

- nych zachowań oraz przyjmowania odpowiednich postaw, nauka udzielania pierwszej pomocy);
- okolicznymi przedszkolami, z którymi organizowane są wspólne szkolenia rad pedagogicznych, podczas których uwzględnia się tematy najważniejsze w danym roku szkolnym, dotyczące np. organizowania pomocy psychologiczno-pedagogicznej, przekazywania rodzicom informacji o gotowości dziecka do podjęcia nauki w szkole;
  - sanepidami: edukacja zdrowotna dzieci i rodziców (platforma nadzoru pedagogicznego).

Zarówno z odpowiedzi nauczycieli, jak i dyrektorów wynika, że przedszkola współpracują z wieloma różnymi instytucjami w zakresie poradnictwa i pomocy dzieciom. Działania wskazanych podmiotów niejednokrotnie obejmują całe rodziny. Z kolei rodzice (3163 respondentów) zapytani w ankiecie, czy ich zdaniem brakuje działań, w większości odpowiedzieli, że nie. Pojawiły się jednak wypowiedzi, że brakuje zajęć dodatkowych. Rodzice podkreślali, że przedszkola funkcjonują bez zarzutu, są przyjazne dzieciom i rodzicom oraz bardzo aktywne.

Partnerzy przedszkoli (620 respondentów) podczas wywiadu grupowego zostali poproszeni o wskazanie, jakie korzyści przynosi przedszkolu współpraca z ich organizacją czy instytucją. Zdaniem partnerów, korzyści, jakie przynosi przedszkolu współpraca z organizacjami, instytucjami, to:

- wzbogacenie bazy przedszkola,
- przekazywanie wiedzy przez osoby służb mundurowych,
- udział rodziców w konferencji organizowanej przez poradnie psychologiczno-pedagogiczne, kierowanie dzieci na badania,
- dzielenie się materiałami, sprzętem z innymi przedszkolami,
- osvajanie dzieci z teatrem,
- dzielenie się wiedzą nt. pracy z dziećmi z dysfunkcjami z nauczycielami przedszkoli,
- pomoc w organizacji imprez, użyczenie sali widowiskowej,
- publikacje w ogólnopolskim czasopiśmie „Wychowanie w Przedszkolu”, promocja przedszkola na szerszym forum,
- doskonalenie kompetencji zawodowych nauczycieli,
- poszerzenie oferty edukacyjnej dla dzieci poprzez uczestnictwo w zajęciach muzealnych (platforma nadzoru pedagogicznego).

Przytoczone wypowiedzi świadczą o licznych korzyściach, jakie odnoszą przedszkola dzięki współpracy z partnerami. Statystyka spełniania tego obszaru badawczego wskazuje, że na 909 ewaluowanych przedszkoli tylko w jednym nie został on spełniony, co oznacza, że przedszkola współpracują z poradniami psychologiczno-pedagogicznymi i innymi organizacjami świadczącymi poradnictwo.

Wsparcie dzieci w przedszkolu w opinii rodziców w wynikach ewaluacji zewnętrznej

Kolejnym obszarem badania, jaki poddano analizie w ramach wymagania „Przedszkole wspomaga rozwój dzieci, z uwzględnieniem ich indywidualnej sytuacji”, było: „W opinii rodziców wsparcie otrzymywane w przedszkolu odpowiada potrzebom ich dzieci”. Zastosowano te same narzędzia badawcze, co w poprzednim wymaganiu, ale jedynymi respondentami byli rodzice. Poproszono ich o ustosunkowanie się do następujących stwierdzeń:

Tabela 1

Moje dziecko może liczyć w przedszkolu na wsparcie w pokonywaniu trudności

Lp.	Odpowiedź	Liczba odpowiedzi	% wszystkich
1	zdecydowanie tak	37 655	67,22
2	raczej tak	17 120	30,56
3	raczej nie	712	1,27
4	zdecydowanie nie	133	0,24
5	brak odpowiedzi	396	0,71
suma		56 016	100

N = 56016

Źródło: platforma nadzoru pedagogicznego: <http://www.seo2.npseo.pl>. Pobrane 30 czerwca 2016.

Z zaprezentowanych danych wynika, iż ponad 97% rodziców uważa, że ich dzieci mogą liczyć w przedszkolu na wsparcie w pokonywaniu trudności. Przeciwnego zdania było około 1,5% rodziców. Pozostali nie udzielili odpowiedzi na to pytanie.

Tabela 2

Nauczyciele w przedszkolu dają mojemu dziecku do zrozumienia, że wierzą w jego możliwości

Lp.	Odpowiedź	Liczba odpowiedzi	% wszystkich
1	zdecydowanie tak	39 268	70,10
2	raczej tak	15 372	27,44
3	raczej nie	699	1,25
4	zdecydowanie nie	141	0,25
5	brak odpowiedzi	536	0,96
suma		56 016	100

N = 56016

Źródło: platforma nadzoru pedagogicznego: <http://www.seo2.npseo.pl>. Pobrane 30 czerwca 2016.

Powyższe dane wskazują na to, że według ponad 97% rodziców przedszkola dają ich dzieciom do zrozumienia, że wierzą w ich możliwości. Z tym stwierdzeniem nie zgadza się 1,5% ankietowanych rodziców. Bez mała 1% rodziców nie zaznaczył odpowiedzi.

Tabela 3

Moje dziecko może liczyć w przedszkolu na wsparcie w rozwijaniu swoich uzdolnień i zainteresowań

Lp.	Odpowiedź	Liczba odpowiedzi	% wszystkich
1	zdecydowanie tak	28 849	63,88
2	raczej tak	14 852	32,89
3	raczej nie	1110	2,46
4	zdecydowanie nie	112	0,25
5	brak odpowiedzi	235	0,52
suma		45 158	100

N = 45158

Źródło: platforma nadzoru pedagogicznego: http://www.seo2.npseo.pl/seo_stats_quality. Pobrane 30 czerwca 2016.

Bez mała 97% rodziców potwierdziło, że ich dzieci mogą liczyć w przedszkolu na wsparcie w rozwijaniu swoich uzdolnień i zainteresowań. Przeciwnego zdania było prawie 3% rodziców. 0,5% respondentów nie zaznaczyło żadnej odpowiedzi.

Analizując wszystkie odpowiedzi, należy stwierdzić, że przedszkola wspierają dzieci w pokonywaniu trudności. Nauczyciele jednocześnie wierzą w możliwości swoich wychowanków i wspierają ich w rozwijaniu uzdolnień i zainteresowań.

Statystyka realizacji tego obszaru badawczego wskazuje, że na 909 ewaluowanych przedszkoli w siedmiu nie został on spełniony. Oznacza to, że w tych siedmiu placówkach, w opinii rodziców, wsparcie otrzymywane w przedszkolu nie odpowiada potrzebom ich dzieci. Wymaga to pilnego wprowadzenia procedur naprawczych.

Zakończenie

Przywoływany wielokrotnie papież Franciszek w przemówieniu do zgromadzenia plenarnego Kongregacji Edukacji Katolickiej podkreślił, że: „Wszystkie osoby pracujące w dziedzinie edukacji powołane są do współpracy w [...] procesie wzrostu ludzkiego przez swój profesjonalizm i bogactwo człowieczeństwa, aby pomagać młodym ludziom być twórcami świata bardziej solidarnego i pokojowego” (2017, s. 23).

Analiza wyników ewaluacji zewnętrznej potwierdza ogromne znaczenie przedszkola jako instytucji dla rozwoju nie tylko uzdolnień i zainteresowań dzieci, ale również rozwoju społecznego i emocjonalnego. Niezwykle ważnym elementem jest też współpraca tej instytucji z rodzicami. Rodzice – jako część społeczności przedszkolnej – podkreślają istotność uzyskiwanej od nauczycieli pomocy. Zwracają uwagę na okazywaną pomoc psychologiczno-pedagogiczną, dzięki której ich dzieci uzyskują odpowiednią pomoc specjalistów, natomiast oni sami mogą korzystać z poradnictwa i psychoedukacji.

W tym duchu, na kanwie powyższych analiz, warto zaproponować, by edukacja służyła integralnemu humanizmowi. Papież w programowej adhortacji apostolskiej *Evangelii gaudium* zauważył, że: „Kościół jest matką i głosi słowo ludowi jak matka, która mówi do swego dziecka, wiedząc że dziecko ufa, że wszystko, o czym jest pouczane, będzie dla jego dobra, ponieważ wie, że jest kochane. Ponadto dobra matka przyjmuje to wszystko, co Bóg zasiał w jej dziecku, wsłuchuje się w jego troski i uczy się od niego. Panujący w rodzinie duch miłości kieruje zarówno matką, jak i dzieckiem w ich dialogu, w którym człowiek uczy i w którym się uczy, koryguje i docenia dobre rzeczy” (2013, nr 139). Owocny humanizm winien być budowany na kulturze dialogu, by zasiewać prawdziwą nadzieję. Człowiek nie może żyć bez nadziei, a edukacja rodzi nadzieję.

Bibliografia

- Borda, M. (2015). Inspiracje katechezy kerygmaticznej w *Evangelii gaudium* i w literaturze przedmiotu. *Sosnowieckie Studia Teologiczne*, 12, 11–24.
- Brenner, E.M., Salovey, P. (1999). Regulacja emocjonalna w okresie dzieciństwa: aspekty rozwojowe, interpersonalne i indywidualne. W: P. Salovey, D.J. Sluyter (red.), *Rozwój emocjonalny a inteligencja emocjonalna* (s. 288–327). Poznań: Dom Wydawniczy Rebis.
- Eisenberg, N., Fabes, R.A., Losoya, S. (1999). Reakcje emocjonalne: ich regulacja, korelaty społeczne i socjalizacja. W: P. Salovey, D.J. Sluyter (red.), *Rozwój emocjonalny a inteligencja emocjonalna* (s. 223–280). Poznań: Dom Wydawniczy Rebis.
- Franciszek (2013). *Adhortacja apostolska „Evangelii gaudium”. O głoszeniu Ewangelii we współczesnym świecie*. Kraków: Wydawnictwo M.
- Franciszek (2014). Dlaczego mam kochać szkołę? Przemówienie podczas spotkania z uczniami i nauczycielami szkół włoskich. *L'Osservatore Romano* (wyd. polskie), 6, 43–44.
- Franciszek (2016). *Posynodalna adhortacja apostolska „Amoris laetitia”. O miłości w rodzinie*. Kraków: Wydawnictwo M.

- Franciszek (2017). Człowiek nie może żyć bez nadziei. Przemówienie do uczestników zgromadzenia plenarnego Kongregacji Edukacji Katolickiej. *L'Osservatore Romano* (wyd. polskie), 2, 22–23.
- Grzeszkiewicz, B. (2015). Uwarunkowania kompetencji emocjonalnych dziecka. W: J. Uszyńska-Jarmoc, K. Nadachewicz (red.), *Kompetencje kluczowe dzieci i młodzieży. Praktyka edukacyjna* (s. 143–153). Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Harris, P.L. (2005). Zrozumieć emocje. W: M. Lewis, J.M. Haviland-Jones (red.), *Psychologia emocji* (s. 361–375). Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Herman, D. (2012). Jakość pracy przedszkola i jego rola w intensyfikacji oddziaływań opiekuńczych, wychowawczych, dydaktycznych i korekcyjnych. *Nauczyciel i Szkoła*, 2, 67–74.
- Kobiałka, M. (2006). Katechizować, ale jak? – o metodach i pomocach w katechizacji dzieci przedszkolnych. W: H. Słotwińska (red.), *W poszukiwaniu nowych metod katechetycznych* (s. 271–286). Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Konwencja o Prawach Dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r.: <https://brpd.gov.pl/konwencja-o-prawach-dziecka>. Pobrane 8 sierpnia 2017.
- Madalińska-Michalak, J., Góralska, R. (2012). *Kompetencje emocjonalne nauczyciela*. Warszawa: ABC Wolters Kluwer.
- Marzec, B., Rostańska, E. (2016). *Rzeczywistość edukacji. Fakty. Decyzje. Działania*. Dąbrowa Górnicza: Wydawnictwo Naukowe WSB.
- Marzec, B., Borda, M. (2017). Partnerska współpraca szkoły z rodzicami w wynikach ewaluacji zewnętrznej. *Biblioteka Współczesnej Myśli Pedagogicznej*, 5, 95–105.
- Osewska, E. (2005). Natura, treść, cele i zadania katechezy dzieci w wieku przedszkolnym. W: E. Osewska, J. Stala (red.), *Wychowanie dzieci w wieku przedszkolnym* (s. 298–302). Tarnów: Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej Biblos.
- Platforma nadzoru pedagogicznego: <http://www.seo2.npseo.pl>. Pobrane 30 czerwca 2016.
- Przybylska, I. (2006). Inteligencja emocjonalna jako kluczowa kompetencja współczesnego nauczyciela. *Chowanna*, 1, 85–95.
- Smykowski, B. (2005). Wiek przedszkolny. Jak rozpoznać potencjał dziecka? W: A.I. Brzezińska (red.), *Psychologiczne portrety człowieka. Praktyczna psychologia rozwojowa* (s. 165–205). Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Stępień-Nycz, M. (2012). Jak rozmawiać z dziećmi o emocjach? *Wychowanie w Przedszkolu*, 11, 5–10.

ks. Michał BORDA, Bożena MARZEC

The Role of the Family, a Teacher and a Pre-school in Shaping Children's Attitudes on the Basis of Evaluation Studies

Summary

The authors of the article try to show the role of pedagogic backgrounds in shaping children's attitudes. In order to do that, they analyse the influence of the family, a teacher and a pre-school on children's choices through the prism of the results of an external evaluation. An external evaluation is then an effective tool making possible to carry out an objective assessment. The academic reflexion is accompanied by The Pope Francis' teaching taken from *Evangelii gaudium*, *Amoris laetitia* and His speeches made during meeting with educational communities. The authors, summing up, suggest that the contemporary education serve the integral humanism. The fruitful humanism should be build on the basis of the culture of dialogue in order to plant real hope. A human being cannot live without hope, and education raises hope.

Keywords: the family, a teacher, a pre-school, the external evaluation, attitude.